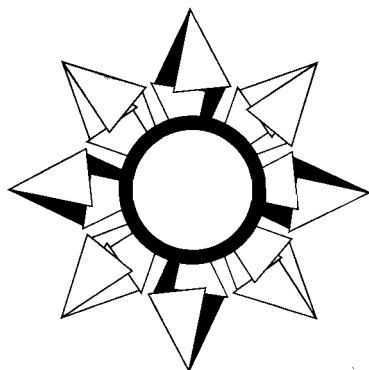

RIJEČ

ČASOPIS ZA SLAVENSKU FILOLOGIJU

RIJEKA 2010.

GOD. 16.

SV. 2.

Martina Grčević

Sklonidba dvosložnih muških imena na -e u hrvatskom jeziku

Sažetak: U članku se proučava sklonidba dvosložnih muških imena na -e u hrvatskom jeziku. Tema se obrađuje s gledišta jezične prakse i s gledišta jezične norme odnosno kodifikacije.

Ključne riječi: sklonidba, dvosložna osobna imena, hrvatski jezik.

Uvod

U hrvatskom jeziku postoje imena i prezimena za koja mnogi govornici ne znaju kako se točno sklanjaju. Ta imena završavaju na otvornike -e i -o, najčešće su dvosložna, ali ima i trosložnih. Spomenimo najprije prezime *Korade* koje je proteklih godina često spominjano u medijima. Jedni ga dekliniraju prema *a*-sklonidbi, a drugi prema *e*-sklonidbi. Stoga jedni govore i pišu *od Koradea*, *o Koradeu* i *s Koradeom*, a drugi *od Korade*, *o Koradi* i *s Koradom*. Slično se događa, iako s različitim odnosom učestalosti, i s mnogim drugim prezimenima i imenima. Za božje ime *Jahve* u suvremenim hrvatskim novinama možemo naći genitive *Jahvea* i *Jahve*, iako bi u skladu s hrvatskom tradicijom trebalo biti samo *Jahve*. Prezime poznatoga hrvatskoga jezikoslovca *Mate Hraste* u novinama se najčešće sklanja po *e*-sklonidbi, ali može se naći i *a*-sklonidba. Da jezični osjećaj i boljih poznavatelja hrvatskoga jezika o tom problemu nije sasvim stabilan, moglo se je primijetiti na jednom jezikoslovnom skupu posvećenom Mati Hrasti. Iako su jezikoslovci njegovo prezime uglavnom sklanjali po *e*-sklonidbi, više se je mogla čuti i *a*-sklonidba, a bilo je čak i toga da su neki najprije rekli *od Hrastea*, a zatim se ispravljali izgovarajući *od Hraste*.

Kolebanje može postojati i unutar *a*-sklonidbe gdje završni otvornik jednom može biti dio osnove kao u *Jonke – Jonkea*, a drugi put gramatički morfem kao u *Zovko – Zovka*. Zbog toga kolebanja u Zagrebu ne ćemo morati dugo tražiti govornika koji će na pitanje o genitivu prezimena *Vince* reći da je to *Vince* ili čak *Vinca*, iako u stručnoj literaturi i inače sasvim jasno prevladava oblik *Vincea*. Nasuprot tomu, u Zagrebu ćemo vjerojatno teško naći domaćega govornika koji će ime *Ante* sklanjati po *a*-sklonidbi. Drugačija je situacija, poznato je, na jugu Hrvatske. U skladu s tim na mrežnim stranicama Turističke zajednice grada Dubrovnika kaže se da se ona nalazi na adresi *Dr. Anta Starčevića 25*, dok za Dom zdravlja u istom gradu piše da

je na adresi *Dr. Ante Starčevića* 45.¹ Iako su se Dubrovčani brzo usuglasili oko toga da njihov most preko Rijeke dubrovačke bude imenovan prema prvomu predsjedniku Republike Hrvatske, dr. Franji Tuđmanu, nisu se mogli odmah dogovoriti oko toga po kojoj će sklonidbi deklinirati ime Franjo na pločama s obiju strana mosta. Stoga je s jedne strane napisano da je to *Most dr. Franje Tuđmana*, a s druge je strane most imenovan *Most dr. Franja Tuđmana*. Da ta varijacija ulazi u sveopći hrvatski književni jezik i da može destabilizirati njegovu normu na cijelom prostoru hrvatske jezične zajednice, predočavaju mediji, npr. vijest koja je objavljena 16. 8. 2003. god. na internetskom portalu *Index.hr* o tom kako je u Virovitici otkriveno poprsje *dr. Ante Starčevića*. U toj vijesti iz Virovitice, u tekstu od nekoliko redaka, rabe se genitivi *dr. Anta* i *dr. Ante Starčevića*,² iako se iz hrvatske normativne literature dade iščitati da bi ime *Ante* (*Ante*) trebalo deklinirati prema *e*-sklonidbi, a da se *a*-sklonidba javlja samo kao svojevrсни regionalizam u Dubrovniku i okolici. Isto vrijedi, naravno, i za ime *Mile* (*Mile*). Međutim, u *Jutarnjem listu* od 16. 10. 2009. god. govori se o bivšem prijatelju i kumu crnogorskoga premijera "Mila Đukanovića". Ime *Mile* u tom se tekstu više puta sklanja po *a*-sklonidbi, a nijednom po *e*-sklonidbi. Treba spomenuti i to da u jednom te istom zapisu Općinskoga suda u Korčuli piše da je jedna osoba dijete pokojnoga *Anta*, a druga da je dijete pokojnoga *Ante*, iako se u obama primjerima radi o očevima s istim imenom u nominativu (najvjerojatnije se radi čak o istom ocu!).³ Ne treba tumačiti zašto takvih varijacija u sudskim spisima ne bi smjelo biti. U starija vremena takve su se varijacije na određenoj razini mogle smatrati običnim regionalizmima (a djelomice i srbizmima), ali u vrijeme današnjih prometnih i komunikacijskih veza više nije tako. Spomenuti i mnogi drugi slični primjeri to potvrđuju, a ujedno upućuju na potrebu da se hrvatska normativistika njima pobliže pozabavi.

U nastavku ovoga rada ne ćemo se baviti svim spomenutim dvojnostima, već ćemo se usredotočiti na dvojnost tipa *G Ante – Anta*, i to najprije na primjeru prezimena poznatoga hrvatskoga slikara *Jerolima Miše*. Za usporedbu ćemo uzeti slikara *Marijana Trepšea* koji je živio i stvarao otprilike u isto vrijeme. *Marijan Trepše* rođen

¹ http://www.tzdubrovnik.hr/about_dubrovnik.php?box=3&tema_id=47&auth=Rent%20a%20car (poslj. stanje: 24. 6. 2009.); <http://www.poslovniforum.hr/preporuke-nominacije/z-web-29vat/html2808693.asp> (poslj. stanje: 24. 6. 2009.).

² <http://www.index.hr/vijesti/clanak/u-virovitici-otkriveno-poprsje-dr-ante-starcevic/153839.aspx> (poslj. stanje: 24. 6. 2009.).

³ *Narodne novine*, oglasnik, br. 106., 1996. god.: "Općinski sud u Korčuli objavljuje da je u pravnoj stvari tužitelja Šime Babić Ivin iz Trpnja, protiv tuženika Franke Nesanović r. Ujdur iz Trpnja i dr., radi utvrđenja i uknjižbe prava vlasništva, tuženima Baldu Franković pok. Franića, [...] Dinku Fleming, Antu Mileta, Frani Vid pok. Iva, Magdaleni Jakšević, Slavki Jerković ž. Ljuba, Antu Nesanović Brageša pok. Ante, Matu Nesanović Brageša pok. Anta, Margariti Nesanović pok. Anta i Mariji Kovačević ž. Roka, koji su odsutni i nepoznata boravišta postavljen privremeni zastupnik Fani Lozica, odvjetnica u Korčuli, na temelju čl. 84. st. 1. i 2. ZPP-a."

je 1897. u Zagrebu gdje je živio i umro 1964. god., dok je *Jerolim Miše* rođen 1890. u Splitu gdje je umro 1970. god.

Sklonidbu prezimena *Miše* i *Trepše* istražila sam na dvjema razinama. Jedna razina obuhvaća uporabnu stranu, tj. pitanje kako se ta prezimena sklanjaju u hrvatskoj jezičnoj praksi. Druga razina obuhvaća normativnu stranu.

Sklonidba prezimena *Miše* i *Trepše* u hrvatskoj jezičnoj praksi

U *Arhivu za likovne umjetnosti* u Zagrebu pohranjena je obilna građa o spomenutim slikarima. Građu sam iščitala i ispisala potvrde s prezimenima obaju slikara u kosim padežima.⁴ Građa se sastoji od stručne literature (vidi bibliografiju) i od članaka iz različitih novina i časopisa koji su tiskani od 1920-ih godina do novijega vremena. Radi se poglavito o novinskim člancima iz *Vjesnika*, *Večernjega lista*, *Slobodne Dalmacije*, *Novoga lista* itd. Ispisane potvrde s dekliniranim oblicima prezimena *Miše* i *Trepše* poredala sam po padežima, izvorima i godinama. Istraživanje u *Arhivu* provela sam u rujnu 2008. god.

U građi postoji ukupno 421 oblik u kosim ili zavisnim padežima. Prezime *Miše* od toga ima 279 potvrda, a prezime *Trepše* 142 potvrde. Uzrok toj različitoj učestalosti taj je da novinskih članaka o *Miši* ima nešto više nego novinskih članaka o *Trepšu*. U skladu s očekivanjem, nije pronađena ni jedna potvrda u množini.

Zajedno s imenicama ispisala sam i njihove pridjeve kojih ima ukupno 281 od čega je 210 pridjeva izvedeno od prezimena *Miše*, a 71 pridjev izveden je od prezimena *Trepše*.

Varijacija i odstupanja ima podosta, manje u stručnoj literaturi, a više u novinama. To bi se moglo protumačiti jačim utjecajem lektora u stručnoj literaturi. Zbog toga razloga sumarno se navode podatci odvojeno za stručnu literaturu i za korpus novina. Novine nisu obrađene posebno po nazivu ili godinama tiska jer se *a/-e*-sklonidba prezimena i atributa u njima javlja neovisno od izvora i vremena tiska:

Stručna literatura

	(Jerolim) Miše		(Marijan) Trepše
G	(Jerolima) Miše	45 (96 %)	(Marijana) Trepšea 33 (100 %)
	(Jerolima) Mišea	2 (4 %)	

⁴ Taj sam posao obavila na poticaj akad. Stjepana Babića. Zahvaljujem mu na prijedlogu da istražim sklonidbu dvosložnih imena i prezimena, a također i na drugim savjetima kojima mi je pomogao pri pisanju ovoga teksta. Također srdačno zahvaljujem ljubaznim zaposlenicima *Arhiva za likovne umjetnosti* u Zagrebu koje su mi uslužno dale na raspolaganje svu potrebnu građu.

D	(Jerolimu) Miši	1	
	(Jerolimu) Miše <u>u</u>	1	
A	(Jerolima) Miš <u>u</u>	5	(Marijana) Trepš <u>e</u> a 8
	(Jerolima) Miš <u>e</u> a	1	
L	(Jerolimu) Miši	2	
I	(Jerolimom) Mišom	2	(Marijanom) Trepš <u>e</u> om 2
	(Jerolimom) Miš <u>e</u> om	5	
	(Jerolimom) Miš <u>e</u>	2	

Pridjevi:

Mišin	36 (90 %)	Trepš <u>e</u> ov	31 (97 %)
Miš <u>e</u> ov	4 (10 %)	Trepš <u>e</u> v	1 (3 %)

Novine i časopisi

	(Jerolim) Miš <u>e</u>	(Marijan) Trepš <u>e</u>
G	(Jerolima) Miš <u>e</u> 115 (72,3 %)	(Marijana) Trepš <u>e</u> 12 (16 %)
	(Jerolima) Miš <u>e</u> a 42 (26,4 %)	(Marijana) Trepš <u>e</u> a 61 (79 %)
	(Jerolima) Miš <u>e</u> -a2 (1,3 %)	(Marijana) Trepš <u>e</u> -a 4 (5 %)
D	(Jerolimu) Miši 8	(Marijanu) Trepš <u>e</u> u 5
	(Jerolimu) Miš <u>e</u> u7	
	(Jerolimu) Miš <u>e</u> 1	
A	(Jerolima) Miš <u>u</u> 16	(Marijana) Trepš <u>e</u> a 10
	(Jerolima) Miš <u>e</u> a9	(Marijana) Trepš <u>e</u> na 1
	(Jerolima) Miš <u>e</u> 3	
L	(Jerolimu) Miši 4	(Marijanu) Trepš <u>e</u> u 2
	(Jerolimu) Miš <u>e</u> u2	
	(Jerolimu) Miš <u>e</u> 1	
I	(Jerolimom) Miš <u>e</u> om 2	(Marijanom) Trepš <u>e</u> om 4
	(Jerolimom) Miš <u>e</u> 1	

Pridjevi:

Mišin	83 (49 %)	Trepš <u>i</u> n	7 (18 %)
-------	-----------	------------------	----------

Mišeov	86 (50,5 %)	Trepšeov	31 (79,5 %)
Mišein	1 (0,5 %)	Trepšein	1 (2,5 %)

Na prvi je pogled prepoznatljivo da u sklonidbi prezimena *Miše* prevladava *e*-sklonidba, a *a*-sklonidba u sklonidbi prezimena *Trepše*, s tim da je u potonjem prezimenu dočeto -e, naravno, dio osnove. Uočljivo je da je sklonidba prezimena *Miše* nestabilnija po svojoj pripadnosti glavnoj sklonidbi nego što je to s prezimenom *Trepše* i njegovoj glavnoj sklonidbi. Čini se kao da bi sklonidba prezimena *Trepše* za hrvatske govornike bila jednostavnija ili jasnija. Međutim, upravo je to prezime, nasuprot prezimenu *Miše*, u hrvatskom jeziku stranoga podrijetla. Maletić–Šimunovićev *Hrvatski prezimenik* [10] bilježi ukupno 540 nositelja prezimena *Miše* u 195 obitelji u 25 naselja. Većinom žive u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Prezime *Trepše* ima pak samo 5 nositelja, i to u Zagrebu u dvjema obiteljima. Podrobniji podatci o razdiobi pojedinih oblika prezimena *Miše* i *Trepše* u istraženom korpusu daju se ovdje u Dodatku na kraju članka.

Skлонidba dvosložnih muških imena na -e u hrvatskim normativnim djelima

S obzirom na postojeću nestabilnost u sklonidbi dvosložnih muških imena i prezimena trebalo bi očekivati da je sklonidbi takvih leksema u hrvatskim gramatikama i rječnicima dana posebna pozornost. Međutim, to nije tako. Iako je, načelno gledano, norma po pitanju sklonidbe dvosložnih muških imena na -e poprilično određena, ona nije dovoljno jasno opisana. Korisnik se stoga o njoj cjelovito i sveobuhvatno može samo teško obavijestiti u većini glavnih hrvatskih normativnih djela. Neke ju gramatike čak i ne spominju. Npr., u *Gramatici hrvatskoga jezika* Josipa Silića i Ive Pranjkovića uopće se ne obrađuje sklonidba muških dvosložnih imena na -e ili -o, osim što se spominje sklonidba njemačkoga prezimena *Goethe*. [13: točka 353]

U Velikoj Akademijinoj hrvatskoj gramatici nešto je drugačije. Za *a*-sklonidbu kaže se [2: 307] da joj pripadaju “uglavnom” posuđene imenice muškoga roda sa završnim -e, a kao jedini primjer za pripadajuća muška prezimena daje se prezime *Dante* koje se bilježi s dugosilaznim naglaskom (*Dânte*). Za *e*-sklonidbu kaže se da u nju ulaze uz ostalo “prezimana uglavnom domaćeg podrijetla s pretežito jednosuglasničkim završetkom osnove”, kao npr. *Ánte*, *Báce*, *Čúle*, *Dúde*, *Hráste*, *Krile*, *Miše*, *Póje*, *Róje*, *Smóje*, *Šále*, *Zóre*. [2: 377] Sva ta prezimena u gramatici imaju dugouzlazni naglasak, no izrijekom se nigdje ne kaže da je upravo taj naglasak jedan od relevantnih čimbenika pri određivanju sklonidbenoga tipa. Spominje se samo “uglavnom domaće podrijetlo” i “pretežito jednosuglasnički završetak osnove” što su poprilično rastezljivi kriteriji. Dugouzlazni naglasak spominje se tek poslije, i to samo u dvosložnih imena na -o. [2: 377] Da u dvosložnih muških imena na -e postoje

dva sklonidbena tipa, prema *a*- i prema *e*-sklonidbi, s uzorcima⁵ *Dante* i *neve*, u tu će gramatici moći saznati samo onaj tko to već unaprijed zna i tko traži odgovarajuće potvrde, i to zbog toga što su ti sklonidbeni tipovi popisani s razmakom od sedamdesetak stranica (usp. prije citiranu 307. str. za *a*-sklonidbu, a 377. str. za *e*-sklonidbu). Osim toga, šteta je da se kao jedan uzorak (paradigma) za *e*-sklonidbu dvosložnih imena nije uzelo neko ime ili prezime koje je prošireno u hrvatskom jeziku. Umjesto takva uzorka pronalazimo uzorak *neve*, riječ kojoj vjerojatno malo koji prosječan govornik zna značenje i koja se sigurno vrlo rijetko rabi.⁶ Ona se kao uzorak u Akademijinoj gramatici pojavljuje vjerojatno zbog prepisivanja iz starijih gramatika. Kao jedan od primjera za *e*-sklonidbu nalazimo ju u hrvatskim gramatikama već u 19. st., gdje su preuzete vjerojatno iz Daničićevih *Oblika*... [6: 20] Kad se u Akademijinoj gramatici već navode uzorci poput imenice *neve*, u njezinu detaljnom gramatičkom popisu s ukupno 202 imenična sklonidbena uzorka jedan dodatni uzorak kao npr. *Hraste*, *Ante* ili *Miše* ne bi bio previše.

Nespominjanje dugouzlaznoga naglaska u nekim novijim hrvatskim gramatikama začuđuje, to više što se uloga naglaska jasno opisuje već u Pavešićevu *Jezičnom savjetniku s gramatikom*. [11: 349] Međutim, iako je Pavešić po pitanju opisa dugouzlaznoga naglaska poprilično uzorit, on ne spominje *a*-sklonidbu tipa *Jonke* – *Jonkea*. Osim toga, zbunjujuće je kad Pavešić navodi imena *Krešo*, *Lujo* i *Mile* i zatim kaže da se i ona sklanjaju kao imenice muškoga roda na suglasnik. [11: 348] To bi značilo da ime *Mile* u genitivu glasi *Mila*, ali upravo za tu sklonidbu na sljedećoj se stranici u Pavešića, gdje je riječ o naglasku, kaže da je ta sklonidba tipična samo za “južne krajeve” i da “imenice odmila (hipokoristici), koje su redovno dvosložne s dugouzlaznim akcentom a završavaju se na -o, dekliniraju se (u hrvatskoj književnosti) obično kao imenice ženskoga roda”. Osim toga, upravo ime *Mile* služi u nekim izdanjima Težak–Babićeve gramatike kao uzorak za *e*-deklinaciju (vidi dalje). *Krešo* i *Lújo* navode se kao primjeri osobnih muških imena za *e*-deklinaciju u Brabec–Hraste–Živkovićevoj gramatici. [5: 61] I tu se u takvih dvosložnih imena “s uzlaznim akcentom” spominje *a*-deklinacija u “južnim krajevima”, a u “svim drugim krajevima mijenjaju se kao *žena*”. Ni u jednoj od tih gramatika ne daju se posebni uzorci za *e*-deklinaciju tih dvosložnih muških imena ili imenica.

⁵ Pojam “uzorak” ovdje se upotrebljava u značenju ‘primjer koji se u gramatikama navodi kao uzorak za jedan sklonidbeni tip u cijeloj svojoj paradigmi’.

⁶ Natuknica *neve* nije zabilježena ni u jednom izdanju Aničeva rječnika (1991., 1998., 2003.), ni u Šonjinu rječniku (2002.), a ni u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* (2002.). Potvrdu ćemo pronaći tek u Akademijinu rječniku gdje je navedena uputa “isto l neva”. Pod natuknicom ženske imenice *neva* piše u prvom značenju da je “od mila mjesto nevjesta”. Iza toga piše da je zabilježena “između rječnika samo u Vukovu”, a nakon toga nižu se potvrde iz starije hrvatske književnosti. U drugom značenju navodi se “ime kobili”.

U *Gramatici hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića [16] daje se sažetiji i jednostavniji (p)opis sklonidbe muških dvosložnih imena nego što je onaj u Akademijnoj gramatici. A-sklonidba dopunjena je primjerima dvosložnih prezimena na -e tuđega podrijetla, tj. osim *Dànte* navedena su još (bez naglaska) *Goethe*, *Jonke*, *Lice*, *Smole*, *Welle*. Kao uzorak za taj sklonidbeni tip navodi se ipak samo neživotna posuđenica *dòsjē*. [16: 104-105] U imenica muškoga roda e-sklonidbe daje se kao uzorak ime *Éro* (N) – *Érē* (G), *Éri* (D), *Éru* (A), *Éro* (V), *Éri* (L), *Érōm* (I), itd. Razumljivo se naglašava uloga dugouzlaznoga naglaska pri određivanju sklonidbenoga tipa:

Kao *Ero* mijenjaju se osobna imena i imenice odmila kojima je pred nastavkom slog s dugouzlaznim naglaskom i pretežito samo jedan zatvornik ili poluotvornik. [16: 112]

U toga sklonidbenoga tipa imenica S. Babić kaže da “imena tipa *Ero*, *Ivo*, *Peko* u južnim krajevima, posebice u Dubrovniku i okolici, mijenjaju se u svim padežima po A sklonidbi (N *Ívo*, G *Íva*, D *Ívu* itd.). I to je hrvatska književnojezična promjena, ali prostorno ograničena.” [16: 112] I dalje: “U dubrovačkoj književnosti tako se sklanjaju i muška imena na -e (*Džore* – *Džora*.)” [16: 113]

Iako taj sklonidbeni tip u Težak–Babićevoj gramatici kao uzorak ima samo dvosložno ime na -o (tj. *Éro*), u opisu se popunjuje i primjerima imena na -e (*Ánte*, *Dáne*, *Fráne*, *Hráste*, *Kríle*, *Máte*, *Míle*, *Míše*, *Póje*, *Róje*, *Smóje*, *Stípe*, *Tóne*, *Zóre*, i dr.) koja se mijenjaju po istom uzorku “osim u NAV, gdje je nastavak -e”.⁷ U izdanju te iste gramatike iz 1992. godine autori još ne ističu dugouzlazni naglasak kod dvosložnih muških imena kao čimbenik koji uvjetuje e-sklonidbu, ali imaju konkretan uzorak takvih muških imenica na -e, od kojih u izdanju iz 2005. god. nedostaje *Míle* (N) – *Mílē* (G), *Míli* (D), *Mílu* (A), *Míle* (V), *Míli* (L), *Mílōm* (I). [16: 90] Ime *Míle* daje se kao sklonidbeni uzorak već i u starijim izdanjima iste gramatike. (usp. [15: 89]).

Slično određivanje muških dvosložnih imena na -e ima *Hrvatska gramatika*. [3] U a-sklonidbu ulaze prema toj gramatici uz ostalo vlastita imena kojih se završni samoglasnici ponašaju kao dio osnove, te se cijeloj riječi dodaje nastavak, npr. *Dànte* – *Dàntea*. [3: ³1995: 111, 140] To je prezime navedeno s kratkouzlaznim naglaskom za razliku od dugosilaznoga naglaska u prije spomenutim gramatikama (*Dànte*). Međutim, u prvom i drugom izdanju iste gramatike [¹1979, ²1990] navodi se upravo *Dànte*. U e-sklonidbi u dvosložnih imenica na -o/-e već se u podnaslovu “Dvosložne imenice na -o/-e s dugouzlaznim naglaskom” svih triju izdanja jasno ističe dugouzlazni naglasak koji određuje sklonidbu. Tu se kaže sljedeće:

⁷ To je zabuna jer je akuzativ od *Hraste* kao i od *Ero*: *Hrastu/Eru*.

To su imenice kojima se nazivaju ljudi ili životinje od dragosti ili za porugu. Na -o završavaju imenice muškoga roda, a na -e muškoga i ženskoga roda, npr. *bráco, striko, újo, zlóco, Péro, Níko, Mújo, zéko, médo, [...], Míle, Ráde, Dáne, séle, Máre, Lúce*.

Ovamo idu i dvosložna prezimena na -o ili na -e naglašena dugouzlaznim naglaskom, npr. *Júko, Šljívo, Miše, Hráste*.

Svim tim imenicama vokativ je kao nominativ, samo im se naglasak mijenja u dugosilazni. [3: ³1995: 155]⁸

Kao uzorak za taj sklonidbeni tip *Hrvatska gramatika* [3: ³1995] ima imenicu *zéko*. To znači da i tu nedostaje kao uzorak dvosložno vlastito ime ili prezime na -e.

U opisu sklonidbe dvosložnih imena ne -e i -o pozitivno se ističe *Croatian grammar* Vinka Grubišića [7], napisana na engleskome jeziku za studente u inozemstvu koji uče hrvatski jezik. Grubišić ima za taj sklonidbeni tip čak tri imena *Míle, Ívo/Íve, Péro/Pére* te ističe dugouzlazni naglasak kao čimbenik koji uvjetuje e-sklonidbu u muških dvosložnih imenica na -e i -o:

There are many masc. two-syllable nouns with long rising accent ending in -o and -e which also follow the declension of fem. -a nouns. They are words of endearment, hypocorisms or proper names (...) [7: 62]

Prezimana na -e tuđega podrijetla tipa *Dante, Goethe* u Grubišićevoj se gramatici ne opisuju.

Kao što smo vidjeli, u spomenutim gramatikama oko rješavanja problematike a- ili e-sklonidbe muških dvosložnih imena i prezimana na -e uvijek nešto nedostaje. Ili nema popisa jednoga od tih dvaju sklonidbenih tipova, tj. popisa mogućnosti dvojake sklonidbe, ili nema jasnoga objašnjenja u načela određivanja sklonidbe, a nigdje nema adekvatnih uzoraka, tj. uzoraka imena za oba sklonidbena tipa.

Potaknute takvim problemima i pitanjem normiranosti sklonidbe muških dvosložnih imena na -o i -e napisale su nedavno Tomislava Bošnjak Botica i Zrinka Jelaska rad pod naslovom *Sklonidba muških dvosložnih imena i naglasna dvojnost*. [4] Autorice iscrpno opisuju složenost problema i raščlanjuju normativne propise. Ustanovljuju da gramatike i priručnici hrvatskoga jezika nisu složni u određivanju načela prema kojima se dvosložna muška osobna imena određuju u a- ili u e-vrstu. Riječ je o načelima hipokorističnosti, naglaska, glasovnoga sastava u zatvorničke skupine, područne pripadnosti imena i podrijetla imena (strano/ domaće). S pravom ističu važnost naglaska što se očituje i u objašnjenju da se domaća imena poput *Pávlé* i *Míro*, kad imaju dugosilazni naglasak, sklanjaju po a-sklonidbi, dok ista imena s dugouzlaznim naglaskom pripadaju e-sklonidbi. Odlika stranih imena, čini se, bila bi pak a-sklonidba u kojoj je dočetni otvornik dio osnove, dakle, *Dante – Dantea*. Međutim, nejasno ostaje kako sustavno odrediti “strana” imena i prezimana. Osim

⁸ Drugačije je npr. u [16, (v. gore uzorke *Éro* i *Míle* s dugouzlaznim naglaskom u vokativu).

toga postavlja se i pitanje hoće li se pravilo koje se odnosi na dvosložna imena primijeniti i na trosložna imena, odnosno prezimena poput staroga zagorskoga prezimena *Korade* koje je jedno od onih za koje nije jasno treba li ga deklinirati kao "strano" ili "domaće". Glede *a*-sklonidbe tipa *Ante* – *Anta* autorice se na kraju svojega teksta zalažu za to da se *a*-sklonidba normativno izjednači s *e*-sklonidbom, tj. da se normativno dopusti deklinacija tipa *Ante* – *Anta*. [4: 177, 179] To je jedan mogući put kojim se može krenuti. Drugi bi bio taj da se norma jasno i nedvojbeno odredi u skladu s prevladavajućom uporabnom književnojezičnom normom koju smo ovdje opisali na primjerima prezimena *Miše*; dakle, da se u hrvatskim normativnim djelima glede muških dvosložnih imena i prezimena s dugouzlaznim naglaskom prepoznatljivo i svima razumljivo (što znači razumljivo i "običnim" korisnicima, a ne samo onima kojima je jezik struka) kodificira *e*-sklonidba. To bi bilo u skladu s prevladavajućim stanjem u hrvatskom književnojezičnom sustavu. Ujedno bi *a*-sklonidbu u tih imena i prezimena trebalo prepoznatljivo i nedvojbeno odrediti kao regionalnu i dijalektalnu sklonidbu koja nije u skladu sa sveopćom suvremenom hrvatskom književnojezičnom normom.

Zaključak

Istraživanje dvosložnih muških prezimena *Miše* i *Trepše* u hrvatskoj jezičnoj praksi pokazuje da ta prezimena pripadaju dvama različitim sklonidbenim tipovima. Prezime *Trěpše*, koje je u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* [8] zabilježeno s kratkouzlaznim naglaskom (pod natuknicom imena slikara Marijana Trepšea), pripada jednoznačno *a*-sklonidbi (po uzorku *Dānte* – *Dāntea*). Prezime *Miše*, koje je u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* zabilježeno s dugouzlaznim naglaskom (pod natuknicom imena slikara Jerolima Miše) pripada *e*-sklonidbi (po uzorku *Hráste* – od *Hráste*).

Uzimajući u obzir mnogoaspektualnost problematike dvosložnih muških imena na *-e/-o*, i naravno, s uvažavanjem regionalne varijacije naglasaka i oblika (prez) imena u hrvatskom jeziku, trebalo bi ujednačiti kodificiranu normu i stabilizirati uporabnu normu u toj točki. Jasnijim objašnjenjem načela prema kojima se određuje *a*- ili *e*-sklonidba u prezimena poput *Trěpše* i *Miše* i punim popisom deklinacije s uzorcima obaju (odnosno triju, usp. dalje) sklonidbenih tipova kao što su npr. za *a*-sklonidbu *Dānte* (N) – *Dāntea* (G), *Dānteu* (D), *Dāntea* (A), *Dānte* (V), *Dānteu* (L), *Dānteam* (I), itd. i za *e*-sklonidbu *Hráste* (N) – *Hrástē* (G), *Hrásti* (D), *Hrástu* (A), *Hráste* (V), *Hrásti* (L), *Hrástōm* (I)), omogućilo bi se i prosječnomu korisniku hrvatskih gramatika u toj točki lako prepoznati normu književnoga jezika.

Bez obzira na pitanje koji će se put odabrati, hrvatska će normativistika ubuduće svakako trebati posvetiti više prostora sklonidbi imena i prezimena na *-e* i *-o*. Čini se da upravo dugouzlazni naglasak u dvosložnih imena na *-e* najjasnije određuje *e*-

sklonidbu, a da ostali naglasci određuju *a*-sklonidbu. Ustaljena sklonidba prezimena *Zóvko* (N) – *Zóvka* (G) pokazuje pak da to ne vrijedi i za (sva) imena i prezimena na -o te da za potpuni (p)opis normativnih pravila treba izraziti je uključiti jezičnu praksu i nastaviti odnosno produbiti do sada provedena istraživanja. Njima će se morati obuhvatiti i višesložna imena tipa *Korade* u kojih također postoji visoka mjera varijacije (genitiv jd: od *Korade* / od *Koradea*). U stvari se ne radi samo o osobnim imenima i prezimenima, već i o toponimima i posebice ekonimima. Kad se odrede normativna načela, bit će potrebno izraditi rječnik (rječnike) u kojem (kojima) će svaka natuknica imati odrednicu svojega sklonidbenoga tipa ili tipova.

Dodatak (Opis sklonidbe prezimena *Trepše* i *Miše* u grafi Arhiva za likovne umjetnosti)

Prezime *Trepše*

U stručnoj literaturi i u korpusu novina Arhiva za likovne umjetnosti prezime *Trepše* u genitivu jednine ima ukupno 94 potvrde za oblik *Trepšea*, 4 za varijantu *Trepše-a* i samo 12 potvrda za oblik *Trepše*. To je u postotcima otprilike 85 % (+4 %) prema 11 % . U stručnoj literaturi upotrebljava se *Trepše* samo u *a*-sklonidbi (vidi gore 100 %). Dakle, osim 12 potvrda iz novina za *e*-sklonidbu i jednoga primjera u akuzativu *Trepšena*, što je valjda tehnička pogriješka, prevladava u prezimena *Trepše* *a*-sklonidba.

12 potvrda za *e*-sklonidbu potječe iz različitih novina i godina. Npr., *Jutarnji list* ima dva puta oblik *Trepše* u genitivu, u naslovu “Grafike i crteži Marijana Trepše” i u tekstu “... radova Marijana Trepše” (29. 5. 2007.); *Nedjeljni Vjesnik* ima tri takve potvrde: “U povodu retrospektivne izložbe Marijana Trepše” (u naslovu), “razlozi za takav razvoj stila u Trepše”, itd. (19. i 20. 1. 1975.); usp. također *Vjesnik* (25. 3. 1969., 10. 10. 1964., 14. 5. 1956.), *Nova Hrvatska* (5. 12. 1942.), *Novosti* (5. 4. 1938.), *Jutarnji list* (27. 10. 1937.). Dakle, ne može se reći da postoji određeno vrijeme uporabe tih oblika niti da bi im pojedine novine davale prednost. Naime, u istim se novinama nalazi i prevladavajući genitivni oblik *Trepšea*.

Prezime *Miše*

Prezime *Miše* ima u genitivu jednine ukupno 160 potvrda za oblik *Miše*, 44 potvrde za oblik *Mišea* i dvije potvrde za *Miše-a*. To je izraženo u postotcima otprilike 78 % prema 21 % (+1 %). Dakle, tu jasno prevladava *e*-sklonidba. U stručnoj je literaturi to prevladavanje izraženije nego u novinama (vidi gore).

Sklonidba prezimena *Miše* pokazuje se kompliciranijom, odnosno pokazuje se jača nesigurnost govornika/autora u miješanju *a*- i *e*-sklonidbe. Ponekad se miješa čak i u istom članku. U starom *Jutarnjem listu* od 24. 11. 1940. nalazi se (str. 19.)

članak s naslovom "Izložba Jerolima Mišea u Umjetničkom paviljonu", dalje u tekstu u istoj sintagmi kaže se opet "izložba Jerolima Mišea", a zatim odjednom "izložba Jerolima Miše". Tri dana poslije (27. 11. 1940.) izišao je tekst u *Jutarnjem listu* u kojem se *Miše* deklinira po *e*-sklonidbi: naslov "Izložba Jerolima Miše u starom Umjetničkom paviljonu", a u tekstu dva puta s *a*-sklonidbom: "izložbu slikara Jerolima Mišea", "izložba Jerolima Mišea".

I u drugim novinama može se pronaći takvo miješanje *a*- i *e*-sklonidbe i njihovih pridjeva, npr. u *Novom listu* iz 21. 3. 1964. u članku "Jerolim Miše: Slikarstvo nije uniforma nego otvoreno pitanje": "*Mišine* aktivnosti", "intervencija Jerolima *Miše*", "*Mišeova* uloga", "kritički stav Jerolima *Miše*", "*Mišeovo* ... mladenaštvo", "savijest *Mišeovu*", "kod *Mišea*", "Fantazija *Mišea* obnavljala se", "Djelo Jerolima *Mišea*".

U *Vjesniku* od 15. 2. 1984. u članku "Slike Jerolima *Mišea*" pojavljuje se u tekstu dva puta genitivni oblik *Mišea* ("izložba slika Jerolima *Mišea*", "susret Jerolima *Mišea*"), a jedan put i *Miše* u "prijateljstvo Tartaglije i *Miše*". I iz najnovijega vremena naći ćemo uporabu *a*-sklonidbe i "pomiješanu" tvorbu pridjeva. Npr., u članku s naslovom "Sjajno, istančano, nenametljivo. Izložba "Jerolim *Miše*", Split, 1890–1970, ... 20. ožujka – 18. svibnja 2008." (*Vijenac*, 8. 5. 2008., XVI., 370., str. 21.) prezime je potvrđeno dva puta s genitivnim oblikom *Mišea* ("predstavljanje djela Jerolima *Mišea*", "prinos Jerolima *Mišea*"), a njegov pridjev tvori se pak kao da *Miše* pripada *e*-sklonidbi: "*Mišina* je elaboracija".

Nabrojani primjeri miješanja *a*- i *e*-sklonidbe u istom tekstu uglavnom su iznimke jer autori većinom u svojim člancima upotrebljavaju sustavno ili *a*- ili *e*-sklonidbu (slično tako i u pridjeva). Npr., *Novi list* (1. 4. 2008.) i *Glas Slavonije* (2. 4. 2008.) daju tekstove o spomenutoj izložbi – koja se spominje u *Vijencu* od 8. 5. 2008. – tako da se u njima rabi samo genitivni oblik *Miše*. U *Novom listu* piše u tekstu "izložba Jerolima *Miše*" i "*Mišina* je elaboracija". Ti isti oblici mogu se pronaći i u *Glasu Slavonije* u članku "Izložba Jerolima *Miše*". Slično se deklinira i u drugim novinama. Tako npr. u *Slobodnoj Dalmaciji* (15. 3. 1990., str. 21.) u članku "Retrospektiva Jerolima *Miše*": "izložba slika i crteža Jerolima *Miše*", "dio crteža ... Jerolima *Miše*", "Postavku retrospektiva Jerolima *Miše*", pridjev: "*Mišinih* radova".

Da neki autori svjesno i sustavno upotrebljavaju *e*-sklonidbu, vidi se na sljedećim primjerima iz stručne literature u kojima se *e*-sklonidba ne mijenja ni pod neposrednim utjecajem *a*-sklonidbe: "Neke slične realizacije Varlaja, Becića, *Miše* ..." [20: 22], "... od neofitskog prezira cijele plejade slikara (od Račkoga do Babića i *Miše*), ..." [22: 13], ili "s bosanskim krajolicima Karla Mijića i onima Jerolima *Miše*, Vladimira Varlaja ili Marijana *Trepšea*." [17: 14], itd. U stručnoj literaturi pronašao se je i jedan suprotan primjer, u kojem je *a*-sklonidba vjerojatno utjecala na *e*-sklonidbu: "Ono je u poratnom razdoblju ponovo postalo problem od najvećega značenja: za *Mišea*, Šulentića, *Trepšea* ..." [17: 306]

Skлонidba *a-* ili *e-* u prezimena *Miše* miješa se, kao što je već rečeno, neovisno o novinama i o vremenu, s tim da u svakom razdoblju prevladava *e-*skлонidba. Tako i u posljednjem obuhvaćenom razdoblju od 1990-ih do 2008. god. iz kojega su u *Arhivu* u istraženi korpus novina bili uključeni najnoviji članci. U tom novinskom materijalu ima npr. 33 genitivna oblika *e-*skлонidbe *Miše* i samo 3 oblika *Miše*a. Slična je situacija sa skлонidbom prezimena i u drugim razdobljima. Što se pridjeva tiče, pokazuje se drugačija situacija (vidi dalje u pridjeva).

Iako u prezimena *Miše* prevladava *e-*skлонidba i u stručnoj literaturi i u novinama, pogled na pojedine padeže pokazuje da ta slika nije sasvim jednoznačna. U genitivu i u akuzativu prevladava *e-*skлонidba, ali u novinama ima razmjerno mnogo potvrda i za *a-*skлонidbu *Miše*a (varira s *e-*skлонidbom: *Miše* (G), *Mišu* (A)). To se može reći i o *Miši* u lokativu koji varira s oblikom *Mišeu*. Dativ već ima drugačiji omjer potvrda, tj. upotrebljava se i *Miši* i *Mišeu*. Najnestabilniji je bio instrumental u kojem prevladava oblik *Mišeom* (7 puta), a samo je dva put u stručnoj literaturi pronađen oblik *Mišom*: "... s Babićem i *Mišom* ..." [20: 206]; "... skupa s *Mišom* i drugima ..." [22: 11]. Osim toga pojavljuje se u instrumentalu i nedeklinirani oblik prezimena (s Jerolimom) *Miše*, npr. "Razgovor s Jerolimom *Miše* u povodu njegove jubilarne izložbe" (*Vjesnik*, 28. 4. 1960.), "zajednička ljetovanja s Jerolimom *Miše* na Braču" [17: 202]. Nedeklinirani oblik toga prezimena u novinama se pojavljuje i u drugim padežima, osim genitiva (vidi gore).

Pridjevi od *Miše* i *Trepše*

I u tvorbi pridjeva pokazuju se slične tendencije kao u prezimena, tj. pridjev tvoren od prezimena *Miše* podliježe većoj varijaciji nego onaj od prezimena *Trepše*. U prezimena *Trepše* prevladava jednoznačno pridjev *Trepšeov* i u stručnoj literaturi (97 %) i u novinama (79,5 %). U cijelom materijalu potvrđen je 62 puta oblik *Trepšeov* (87,3 %), 7 puta oblik *Trepšin* (9,8 %)⁹ a po jednu potvrdu imaju oblici *Trepšev* i *Trepšein*.

Što se pridjeva od prezimena *Miše* tiče, u stručnoj literaturi prevladava *Mišin* (90 %), a u novinama varira oblik *Mišeov* (50,5 %) s oblikom *Mišin* (49 %). Kad se svi primjeri skupe, prevladava ipak *Mišin* (57 %) nad nešto rjeđim oblikom *Mišeov* (43 %). U novinama je jednom potvrđen i oblik *Mišein* (iz 1950-ih godina).

U pridjeva se, za razliku od prezimena, u istraženom materijalu novina i časopisa primjećuje tijekom vremena ova tendencija: otprilike ravnomjerno miješanje oblika *Mišin* i *Mišeov* u 1920-im godinama razvija se u prevladavajuću uporabu oblika *Mišeov* u razdoblju od kasnih 1930-ih do 1970-ih godina, da bi u 1980-im godinama došlo do pojačane uporabe oblika *Mišin* te do njegova prevladavanja od 1990-ih

⁹ Iz toga 5 potvrda u *Vjesniku* (19. – 20. 1. 1975.) i 2 potvrde u *Jutarnjem listu* (29. 5. 2007.).

godina. Npr., u 1960-im godinama odnos potvrda za oblike *Mišeov* : *Mišin* bio je 28 : 13 (ali u genitivu *Miše* (44) – *Mišea* (16)), u 1970-im godinama pokazuje se slična situacija: pridjevi *Mišeov* (11) : *Mišin* (2) (ali u genitivu *Miše* (18) – *Mišea* (1)). Glede 1970-ih godina treba spomenuti i to da je u arhivnom korpusu uključen i članak iz sarajevskoga časopisa *Odjek* u kojem je potvrđeno čak 9 oblika *Mišeov* od navedenih ukupnih 11 potvrda. Izuzme li se taj članak, vidi se ravnomjerna uporaba oblika *Mišin* (2) i *Mišeov* (2) u hrvatskim novinama, u onoj mjeri u kojoj se to na temelju malobrojnih potvrda uopće može ustvrditi (*Vjesnik*, *Slobodna Dalmacija*, *Večernji list* i *Glas Slavonije*). U novinama iz 1990-ih godina pronađeno je 49 potvrda za oblik *Mišin*, a samo 6 za *Mišeov*.

Literatura

- [1] Anić, Vladimir: *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber, 1991., 1998., 2003.
- [2] Babić, Stjepan / Brozović, Dalibor / Škarić, Ivo / Težak, Stjepko: *Glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika. Velika hrvatska gramatika*. 1., Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2007.
- [3] Barić, Eugenija / Lončarić, Mijo / Malić, Dragica / Pavešić, Slavko / Peti, Mirko / Zečević, Vesna / Znika, Marija: *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga, 1995., 1990., 1979.
- [4] Bošnjak Botica, Tomislava / Jelaska, Zrinka: "Sklonidba muških dvosložnih imena i naglasna dvojnost". *Jezik*, Zagreb, 2008., god. 55., sv. 4., str. 143. - 150.; sv. 5., str. 170. - 181.
- [5] Brabec, Ivan / Hraste, Mate / Živković, Sreten: *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*. 7. neizmijenjeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga, 1966.
- [6] Daničić, Gj.: *Oblici hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 8. izdanje. Zagreb: Knjižara Lav. Hartmana, 1892.
- [7] Grubišić, Vinko: *Croatian Grammar*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 1995.
- [8] *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber, 2002.
- [9] Lukić, Predrag / Tominac, Sandra: "Nedosljednosti pri bilježenju dekliniranih stranih vlastitih imena u hrvatskim tiskovinama". *Riječki filološki dani*, 7., Rijeka, 2008.
- [10] Maletić, Franjo / Šimunović, Petar (ur.): *Hrvatski prezimenik. Pučanstvo Republike hrvatske na početku 21. stoljeća*. 1. - 3. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2008.
- [11] Pavešić, Slavko (ur.): *Jezični savjetnik s gramatikom*. Zagreb: Matica hrvatska, 1971.
- [12] *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Sv. 8. (nepomičan - ondinać). Obradio T. Maretić. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. 1917. - 1922.
- [13] Silić, Josip / Pranjković, Ivo: *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga, 2005.
- [14] Šonje, Jure: *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga, 2000.
- [15] Težak, Stjepko / Babić, Stjepan: *Pregled gramatike hrvatskoga književnog jezika za osnovne i druge škole*. 6. prerađeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga, 1973.
- [16] Težak, Stjepko / Babić, Stjepan: *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. 7. izmijenjeno i dopunjeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga, 1992; 15. izdanje. Zagreb: Školska knjiga, 2005.

Izvori iz Arhiva za likovne umjetnosti:

- [17] Gamulin, Grgo: *Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća*. Sv. 1., Zagreb: Naprijed, 21997.

- [18] Kedmenec Križić, Vesna: *Marijan Trepše – grafike, crteži i originalne grafičke ploče iz fonda Kabineta grafike*. Svibanj, lipanj, srpanj, 2007. Kabinet grafike HAZU. Odgovorni urednik: Igor Fisković.
- [19] Quien, Guido: *Marijan Trepše. Retrospektivna izložba*. Umjetnički paviljon u Zagrebu, 8. 1. – 30. 1. 1975. Odgovorni urednik: Lea Ukrainčik.
- [20] Reberski, Ivanka: *Realizmi dvadesetih godina u hrvatskom slikarstvu: magično, klasično, objektivno: magični realizam, neoklasicizam, nova realnost, objektivna realnost, kritički realizam*. Zagreb: Institut za povijest umjetnosti: ArTresor studio, 1997.
- [21] Zidić, Igor: *Jerolim Miše*. Katalog. Galerija "Josip Račić", Zagreb, 22. 11. - 3. 12. 1988.
- [22] Zidić, Igor: *Jerolim Miše. Retrospektivna izložba*. Umjetnički paviljon u Zagrebu, siječanj – veljača 1990., HDLU – Palača Milesi, Split, ožujak – travanj 1990. Urednik: Lea Ukrainčik.

Die Deklination der zweisilbigen männlichen Eigennamen auf -e im Kroatischen

Im Artikel wird die kroatische Deklination der männlichen zweisilbigen Namen, die auf -e enden, besprochen. Das Thema wird aus der Sicht der Sprachpraxis und aus der Sicht der Normgebung untersucht.

Author: dr. sc. Martina Grčević (Zagreb, Hrvatska)

Review: Riječ, 2010., god. 16., sv. 2., str. 84. - 97.

Title: Sklonidba dvosložnih muških imena na -e u hrvatskom jeziku

Categorisation: pregledni rad

UDC: 811.163.42'366.2

Number of graphic signs: 30.856 (bez razmaka) i 36.740 (s razmacima)